

## פרק יב: שואלים שאלות - יצירתיות

### מבוא

עד כה ניסחנו שאלות בדרכים המקובלות; בעזרת השאלות אספנו עובדות, פירשנו אותן, מיינו סוגי מידע שונים, בדקנו את המידע שבידנו ועוד.

עתה נציע דרך חדשה שבה, בעזרת שאלות יצירתיות, נוכל לבחון מידע קיים. שאלה כזו היא כלי למציאת פתרונות חדשניים, שלא חשבנו עליהם קודם.

נציג להלן 7 שאלות המהוות דגם אפשרי לניסוח שאלות יצירתיות עבור סוגי מידע שונים. את הנושא נסמן באות "x", כשכל נושא שנבחר יחליף את האות "x". "x" יכול להיות עצם, תהליך, רעיון וכד'.

בשאלה "למה משמש x?" לא נעסוק בחלק זה, אלא נשתמש רק בשאלות של "מה היה אילו?"

1. אילו שימושים נוספים יכולים להיות ל־x?
2. מה יקרה אם נעתיק את ה־x לסביבה אחרת?
3. מה יקרה אם נשנה את סדר הפעילות של x, מהסוף להתחלה?
4. האם אפשר להחסיר שלבים בסדר הפעילות של x, להוסיף עליהם, להכפיל וכדומה?
5. מה יקרה אם נגדיל את x? אם נקטין אותו? מהו ההיפוך של x? מהו השיקוף של x?
6. מה יקרה אם צרכני x ישנו חלק מדרישותיהם לגביו?
7. נניח שנעצב את x מחומרים חדשים, האם הוא עדיין יהיה x?

לדוגמה: נבחן עצם כמו מזלג.

הגדרה של "מזלג" (מתוך מילון אבן שושן):

"(1) כלי שולחן קטן בעל שניים מאורכות ומחודדות שהאוכל תוקע אותו במזון ומגישו

אל פיו. המזלג הוא אחד מאביזרי האוכל בימינו יחד עם הסכין והכף".

לפניכם דוגמה לשאלות לפי הדגם לעיל; לחלקן מוצעות תשובות ולחלקן היצירתיות שלנו לא הועילה ולכם פתרונים:

1. \* אילו שימושים נוספים יכולים להיות למזלג?  
תכשיט, כלי חפירה, כלי נשק; הוסף משלך:

\* אילו שימושים נוספים יכולים להיות למזלג ליד שולחן האוכל?  
להגן על האוכל, להקציף מאכל; הוסף משלך:

2. כיצד ייראה מזלג יפני, שתפקידו לתפוס אוכל נא (אוכל לא מבושל)?

3. אילו פעולות ניתן להוסיף לפעולתו הרגילה של מזלג כך שהוא יהיה רב-שימושי?  
למשל - לשאוב תבלינים, להמליח ולפלפל את המזון; הוסף משלך:

4. אילו מזלגות היינו צריכים לעצב לו צרכני המזלגות היו רוצים מזלג:  
\* שבעזרתו אפשר לתפוס אוכל זעזערי?

\* שבעזרתו אפשר לתפוס אוכל מעופף (כמו בחלל)?

\* שבעזרתו אפשר לתפוס אוכל נחלי?

5. \* אילו שימושים נוספים יהיו למזלג גמיש שעשוי מגומי?

\* אילו שימושים נוספים יהיו למזלג מתכווץ וקפיץ?

# 1. מעצבים חפצים בעזרת שאלות - פעילות בזוגות

בחרו אחד מהחפצים הבאים:

- מספריים

- מברשת שיניים

- מאוורר

נסחו שאלות לפי דגם השאלות ששאלתם לגבי החפץ שבחרתם:

תנו לחבריכם לענות תשובות לשאלות שניסחתם (אפשר להוסיף, במסגרת, ציור לתשובה):

## 2. מה היה אילו היו מוסיפים לאדם זנב? - פעילות בזוגות

ניתנת לכם הזדמנות חד-פעמית להוסיף לגוף האדם זנב לתפארת.  
א. הציגו שאלות על שימושי הזנב. תוכלו להשתמש בדגם השאלות היצירתיות שבמבוא, או להוסיף שאלות אחרות.

---

---

---

---

---

---

---

---

ב. עלי פי תשובותיכם לשאלות, תארו במלים את הזנב וציירו אותו על דף נפרד.

---

---

---

---

ג. הכינו בעזרת הציורים תערוכה קטנה, ששמה: "מה היה אילו לאדם היה זנב".

## 3. שוטפים רצפות אחרת - פעילות בקבוצות קטנות

הוריקם יצאו לחופשה ואחת המשימות שהשאירו לכם היא: לשטוף את הרצפות בבית, כל יום. מלאכה זו אינה אהובה עליכם והחלטתם לחפש קיצורי דרך.

מענה על שאלות יצירתיות יכולה להביא לשינוי היחס לשטיפת הרצפות, בואו וננסה זאת.

א. רשמו את השלבים הנהוגים בביתכם לשטיפת הרצפה:

---

---

---

---

2. ענו על שאלות 3-6 מהדגם המופיע במבוא לפרק זה, עמ' 95, לגבי תהליך השטיפה - לצורך תכנון כלי שיעזור לכם בתהליך (אין צורך להגביל את עצמכם לשימוש בכלי השטיפה המקובלים). רשמו יותר מתשובה אחת לכל שאלה:

---

---

---

---

---

---

---

---

ג. מתוך מגוון התשובות שכתבתם בחרו וסמנו תשובה אחת לכל שאלה.

ד. רשמו, בשלבים, את התהליך החדש שתכננתם ל"שטיפת רצפות".

---

---

---

---

---

---

---

---

## סיכום

לרוב אנחנו מתייחסים לחפצים, לתהליכים, לאירועים בדרך חשיבה שגרתית. שאלת שאלות יצירתיות מאפשרת הסתכלות אחרת, חדשה, על מצב קיים.

דרך שאלת השאלות בה התנסינו בפרק זה עוזרת לנו להסתכל בדרך חדשה על משהו מוכר. כאשר איננו מצליחים להשיג מידע בדרך המוכרת, הרגילה, השימוש בדרך זו עוזר לנו בהשגת מידע חדש,

אין לראות בשבע השאלות שמופיעות במבוא הפרק (עמ' 95) דגם סגור. תוכלו להוסיף לו שאלות, לשנות את השאלות הקיימות ולבנות לעצמכם דגם אישי לשאלת שאלות יצירתיות. (אפשר גם לשאול שאלות יצירתיות ללא כל דגם אלא בכל פעם באופן שונה).

## המשכו של מסע ...

יותם: יש לי רעיון לכמה שאלות יצירתיות לנושא שלי:

- מה היה אילו כל סיפור המשפחה שלנו היה מתרחש בסביבה אחרת, בעיר אחרת ובארץ

אחרת?

- אילו שימושים נוספים אני יכול לעשות ב"עץ המשפחה"?

- אילו שימושים נוספים יכולים להיות במשפחה לחפצים שמצאנו בתחילת המסע?

אימא: דן, נמאס. תשתמש ברעיונות אלו בעבודה הבאה.

## כמה מלים לסיום המבנית

יצאנו למסע לחיפוש שאלות טובות. במסע זה מצאנו שלמצבים שונים טובות שאלות שונות. גילינו כי ככל שידועים יותר, יכולים לשאול שאלות טובות יותר. לכן, תמיד נוכל לשפר את שאלותינו.

במבנית זו בדקנו אילו תפקידים יש לשאלות במצבי למידה שונים, והגדרנו מספר מאפיינים צורניים ועוד, שיעזרו למלא תפקידים אלה.

במסע זה עסקנו בלמידה אישית, ולכן חשוב גם לזכור שכל שאלה טובה צריכה להיות שאלה **כנה** - המיועדת לקדם את צרכיו ועניינו של השואל.

גם ראינו שיש לנסח כל שאלה כך שתהיה **בהירה** לשואל ולמשיב, עלימנת שתהפוך להיות שאלה טובה.

| חלק מתפקידי השאלות        | סוגי השאלה המתאימים לביצוע אותם תפקידים |
|---------------------------|-----------------------------------------|
| לרכז כיוון למידה          | שאלת מפתח                               |
| להיחלץ מבעיה              | שאלה פורייה                             |
| לעבד לחבר ולבקר חלקי מידע | שאלה "תופרת"                            |
| לחפש את מה שמעניין אותנו  | שאלה כנה                                |
| להגיע לתשובות חדשניות     | שאלה יצירתית                            |
| לבסס או להפריך השערות     | שאלה לבדיקת השערות                      |

לכל תפקיד ומאפיין של שאלה מנסחים שאלה שונה; לצורך כך הכרנו מאפיינים צורניים שונים של שאלות:

| סוגי השאלה   | המאפיינים הצורניים                                                                                    |
|--------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| שאלת מפתח    | זו בדרך-כלל שאלה רחבה יחסית אך לעתים היא צרה.                                                         |
| שאלה פורייה  | לפתרון בעיות רחבות יחסית מנסחים שאלות משני סוגים: האחת צרה וסגורה, והמשלימה אותה - פתוחה ורחבה יחסית. |
| שאלה "תופרת" | שאלה פתוחה.                                                                                           |

מאפיינים צורניים נוספים של שאלות מתאימים לנסיבות מסוימות ולצרכים מסוימים:

\* כשאנו רוצים לוודא שמשהו מסוים קיים או איננו, נכון או איננו נכון - נשאל שאלה **צרה**, המתמקדת בדבר המעניין אותנו, וננסח אותה כך שתהיה **סגורה** - כלומר, שאפשר יהיה לקבל תשובה אחת ישירה וממוקדת.

\* כשאנו רוצים ללמוד נושא חדש והפרטים אינם ידועים ואינם חשובים - עדיין ננסח שאלה **פתוחה ורחבה** יחסית שתזמן לנו הרבה תשובות אפשריות.

\* במצבים מסוימים חשוב לחסוך בשאלות; לצורך כך נבחר בשאלה **חסכונית**. ניתן להגיע לשאלה חסכונית על-ידי שימוש בשאלה רחבה או על ידי ניסוח שאלה בזמן הנכון; כך נקדים ונחסוך בניסוח שאלות נוספות.

### סיומו של מסע ...

המורה החזירה ליותם את עבודתו וכתבה לו הערכה טובה. יותם שמח מאוד והחליט להודות לבני משפחתו בעזרת הפתעה שהכין לליל הסדר. בליל הסדר, כשמור פתחה את הדלת לכבודו של אליהו הנביא, נכנס יותם - מחופש לאליהו - ובידיו עותקים מעבודתו שאותם חילק לכל אחד מבני המשפחה. לכל עותק הייתה מצורפת גם הערכת המורה:

"יותם, שאלת יפה! ידעת לנסח שאלות טובות לכל זמן ולכל מטרה, ולהתאימן לגורמים שאליהם הפנית את השאלות. ניסחת שאלות שהפנו אותך לכיווני חקירה רבים ומעניינים; ידעת לשאול שאלות פוריות שיפתרו בעיות שצצו במהלך העבודה. נראה לי שלמדת לא רק להכיר את המשפחה אלא גם לשאול שאלות טובות. כל הכבוד לשואל הטוב".

לאחר שיותם הצטרף לבני משפחתו, אמר רמי:

רמי: זה עתה זכית בציון השואל הטוב, ובתור שכזה, לאחר סיום מסענו להשגת השאלה הטובה - מהי לדעתך שאלה טובה?

יותם: הי, עזוב, אתה יודע כי אין שאלה טובה אחת. לכל מצב מתאימה שאלה טובה אחרת. בעצם אני עוד לא ממש שואל טוב. תמיד אפשר לשאול שאלות טובות יותר ויותר וזאת אעשה בעבודה הבאה.